

אליה: אם תפנה אליה בפשטות, בנחת - תשיב גם היא באותה מטבע. אך אם תדבר עמה בצורה אחרת - אזי עליך לצפות לתשובה בסגנון מקביל, שכן הכלל של 'כמים הפנים לפנים' - בא לידי ביטוי בצורה הבולטת ביותר ביחס לאשה. (מקדש הלוי).

כיצד ניתן להבחין על מעשה אם הוא מיצר הרע או מיצר הטוב?

וְאִךְ אַעֲשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחַטָּאתִי לְאֵלֶיקִים. וַיְהִי כַדְבָרָה אֶל יוֹסֵף יוֹם וַאֲלֵא שְׁמַע אֱלֹהֵי וְגו' (לס, ט-י)

אמרו חז"ל שאשת פוטיפר כוונתה היתה לשם שמים, כי ראתה בכוכבים שגדולה עומדת לה ממנו, וטעתה שלא היה ממנה רק מבתה כמו שפירש רש"י (בפסוק א').

תמה השפת אמת, מנין ידע יוסף לקבוע בוודאות כי מעשה זה הוא חטא לאלקים? והלא אמרו חז"ל, שאשת פוטיפר לשם שמים נתכוונה, שראתה שעתידיה להעמיד בנים ממנו. ומן הסתם אמרה גם ליוסף ראייה זו וכך גם 'כַּדְבָרָה אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם' היינו שניסתה לשכנעו בדבריה יום יום בכשרות המעשה וכנותו, ואם כן מהיכן ידע יוסף וקבע במסמרות ש'חטאתי לאלקים'? וביאר השפת אמת, שמתוך הראיות הרבות שהביאה, והשכנועים שלה שחזרו ונשנו יום יום, ידע יוסף נחרצות שאינו אלא דברי יצר הרע, משום שהיצר טוב, אינו נודניק! ומכיון שהטרידתו בראיותיה יום יום, ידע אכן שזהו יצר הרע, שאינו מרפה לרגע.

יסוד זה מבואר גם כן בהגרא"א (רות א, יח) בזה שהסכימה נעמי שתלך עמה רות מחמת ש'וַתֵּרָא כִּי מְתַאֲמָצֶת הִיא לְלֶקֶת' (רות א, יח), ופירש הגר"א, שהרוצה לבחון את המעשה אשר הוא עושה אם הוא מגיע מצד יצר הטוב או מצד יצר הרע, יבחין אם בעת עשיית הענין איבריו נשמעים לו או שכבדים הם, שאם איבריו נעים ונודים בזריזות לעשיית המצוה מסתמא הוא מעצת היצר הרע, כי אין יוכל להיות שאיברי הגוף הכבדים אשר מעפר יסודם יזדרזו לעשות רצון ה' אין זה כי אם עצת יצר הרע, כדי שילכד אחר כך ברשתו.

ומכיון שראתה נעמי כי רות בהליכתה עמה מתאמצת היא, שלא קל עליה המלאכה, סימן הוא שיצר הטוב הוא, ולכן מכביד יצר הרע את האיברים ומקשה עליה ההליכה.

וכבר מצאנו יסוד זה מפורש בחז"ל, והוא באבות דרבי נתן (פרק ט"ז, ב): 'בזמן שאדם מחמם עצמו והולך לדבר זימה כל איבריו נשמעים לו, מפני שיצר הרע מלך הוא על רמ"ח איברים, כשהוא הולך לדבר מצוה התחילו מתעניין כל אבריו מפני שיצר הרע שבמעיו מלך הוא על רמ"ח אברים שבאדם. ויצר טוב אינו דומה אלא למי שהוא חבוב בבית האסורים, שנאמר (קהלת ד, י): 'כִּי מְגִיט הַסְּוִרִים יִצָּא לְמִלְכָּךְ' זה יצר טוב, ע"כ. ודברי חז"ל אלו תואמים להפליא למה שראינו בפסוק זה מדברי השפת אמת.

והנה למדנו יסוד נפלא זה, שהיצר טוב 'אינו נודניק', ואם מרגיש האדם כבידות במעשה, ידע נאמנה כי עצת היצר טוב היא. אמנם מאידך היצר הרע נודניק גדול, ומלך על רמ"ח אברים וכל גוף האדם נשמעים לו!

ומכאן נלמד שכשיש לאדם תשוקה עזה לעשות איזה מעשה או ללכת לאיזה מקום וכדומה, צריך הוא לחשוש ולבדוק אם זה לא בא מצד היצר הרע. (לב שלום).

איך קבע יעקב שיוסף מת על פי ראיית בגדיו הרי נפסק שלא קובעים על אדם שמת על פי בגדיו?

וַיִּפְרֹדָה וַיֹּאמֶר כְּתַבְתָּ בְּנֵי חַיִּיהָ רָעָה אֶכְלְתֶּהוּ טָרֶף טָרֶף יוֹסֵף (לז, לג)

יש להקשות, איך קבע יעקב שבנו מת על פי בגדיו, הרי אמרו (יבמות קכ, א): אין מעידין על אדם שמת אלא על פרצוף פנים, ולא מעידין עליו שמת על פי סימנין של בגדיו. ומבואר שם הטעם, משום שחוששים ל'שאלה', שמא השאיל את הבגד לאדם אחר והאחר נהרג, אם כן איך סמך יעקב שמת בנו על פי הכתונת? ואף על פי שיעקב לא התיר שום איסור על פי זה, מכל מקום אין זה ראייה ואיך קבע שיוסף מת?

ב'מעדני אשר' הביא כמה תירוצים:

א. על פי מה שהביא בבאר היטב (אה"ע סימן י"ז ס"ק י"א) בשם שו"ת מהראנ"ח (ח"א סימן ע"ה), שאם אין מנהג המקום ללבוש מלבוש זה אלא הוא, לא חוששים לשאלה. לפי זה יש לומר, שבכתונת הפסים רק יוסף הלך עם זה, ולא היה מנהג המקום כן, לכן סמך יעקב על פי הבגד ולא חשש לשאלה. (שו"ת עצי חיים סי"א, תורת גבריאל).

ב. ו'מלא העומר' תירץ על פי מה שאמרו במדרש בפרשתנו, שהכתונת פסים היה בגדי כהונה (עיין כלי יקר בטעם הדבר מדוע היה צריך יוסף לבגדי כהונה וכי היה כהן), אם כן אין דרך זה להשאיל כדי שלא יהא ערום במצוות.

ג. ה'ישמח משה' תירץ, דווקא כשמכיר את הבגד על פי סימנים לא סומכים על זה, כי חוששים לשתי חששות: **א.** אולי במקרה יש עוד בגד עם כזה סימן. **ב.** אולי שאל את הבגד לאחרים. אבל כשמכיר את הבגד בטביעות עין לא חוששים לשאלה, אלא סומכים על סימן של הבגד. לפי זה ניתן לומר שיעקב הכיר את הבגד על פי טביעות עין, לכן סמך על סמך הבגד. ובדומה למה שמצינו שיש אופנים שמחזירים אבדה על פי היכר של טביעות עין.

ד. ה'צמח צדק' תירץ, שמה שאמר 'כְּתַבְתָּ בְּנֵי חַיִּיהָ רָעָה אֶכְלְתֶּהוּ', ודאי אין זה הכרה שמהתורה מחזיקים כן, אלא שהוא על דרך דברה תורה כלשון בני אדם, שבני אדם מחזיקים כן אף על פי שלעדות אין זה עדות מספקת.

שלום בית – כמים הפנים לפנים

וַיֹּטֵ אֱלֹהִים אֶל הַדָּרֶךְ וַיֹּאמֶר הִבֵּה נָא אֲבוֹא אֵלַיךְ וְגו', וַתֹּאמֶר מַה תֵּתֵן לִי וְגו'. וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲשַׁלַּח גְּדֵי עִזִּים וְגו', וַתֹּאמֶר אִם תֵּתֵן עֲרֹבֹן וְגו'. וַיֹּאמֶר מַה הָעֲרֹבֹן וְגו', וַתֹּאמֶר הַתְּמָקֵד וּפְתִילֶךָ וּמִטְּדָ וְגו' (לח, טז-יח)

בשלושת הפסוקים הללו, אנו מוצאים תיאור אודות דין ודברים שהתנהל בין יהודה לבין תמר כלתו. אנו מוצאים שלש 'אמירות' שאמר הוא - בלשון 'ויאמר', וכנגדן שלש 'אמירות' שאמרה היא - בלשון 'ותאמר'.

וכאן, הנה לנו דבר פלא:

אמירתו הראשונה של יהודה, ה'ויאמר' הראשון - מוטעם בטעם 'פשטא', וכנגדו, גם ה'ותאמר' שבא בתגובה - מוטעם ב'פשטא'. ה'ויאמר' השני מוטעם ב'זקף גדול', וכך גם ה'ותאמר' שכנגדו. וכך גם באשר ל'ויאמר' השלישי - שהטעם שעליו הוא 'רביעי', וכמו כן ה'ותאמר' השלישי שכנגדו - מוטעם באותו טעם עצמו. הלא דבר הוא!

אכן נראה שהתורה הקדושה רוצה ללמדנו, כיצד מדברים עם אשה. התורה מדריכה אותנו, ומגלה לנו שאשה תשיב תמיד באותה צורה בה אתה פונה

כמו כן בענייננו, היצר הטוב בא לאדם עם סחורה טובה, להדבק בה' הטוב והמטיב ולעסוק בתורה היקרה מפז' ופנינים, אשר היא חיינו ואורך ימינו בעולם הזה ובעולם הבא, לכן דבריו מעטים הם, ומי האיש החפץ חיים ישמע אליו. לא כן יצר הרע בא לאדם עם סחורה רעה וסם המות, ומי שוטה ופתי ישמע אליו, לכן בא פעמים רבות ומטריח בכל כוחותיו לפתות בני אדם עד שמרבה להם חשק רב לקנות סם המות, ולכן את העבירות עושים בשמחה ובחשק גדול, מה שאין כן את מצוות.

כאן מרמזת לנו התורה, באיזה אופן יבחין האדם בכל מעשה אם הוא מצד יצר הרע או מיצר הטוב, כאשר רואה האדם שכנוע יום יום ללא הפסק, וחשקו רב ועצום לעשות אותו המעשה, ודאי שהוא מצד הרע, אולם כאשר מבחין אשר אין למעשה זה שכנוע יום יום, ואין לו בזה חשק גדול אות היא שזהו עצת יצרו הטוב. (אצרות התורה).

אמר האלשיך הקדוש (משלי ט') רבים מקשים מדוע נשתנה יצר הטוב מיצר הרע, יצר הרע בא פעמים רבות אל האדם הומה ודוחק ולא ינוח עד אשר יפול אצלו, לא כן מעשה יצר הטוב, אשר בא פעם אחת או פעמים ודי, אם היה מעשהו של יצר הטוב כמו יצר הרע היינו שומעים לו ואפילו עוד יותר מהיצר הרע, ומדוע אין דרכם שוה?

אלא, אנו רואים בעולם המסחר, שהסוחר המביא למכור סחורה טובה כמו מרגליות ואבנים טובות, אין הוא צריך להטריח עצמו לפתות את לב הקונים בדברים רבים, כי יודע בעצמו אשר ודאי ימצא קונים רבים על סחורתו הטובה, ואם לא ימכר כאן ימכר במקום אחר, לא כן הסוחר הבא עם סחורה רעה הוא מוכרח לפתות לב הקונים ברוב דברים, ומשתדל בכל מאמצי כחו עד שימכור, זאת אומרת דבר טוב לא צריך שיכנוע, דבר רע צריך שכנוע.

בטעם ההיתר להנות מנס פח השמן בהדלקת חנוכה

במסכת שבת (כא, ב): 'מאי חנוכה, דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה'.

והקשה רבי שלמה קלוגר (ספר החיים אר"ח סימן תרע) והרי אסור להנות ממעשה ניסים כמבואר ברש"י בתענית (כד, א ד"ה אלא), מטעם שהנהנה ממעשה ניסים מנכים לו מזכותיו. ואם כן שמן זה שנעשה בו נס אסור באכילה לישראל, ואסור גם להדליק בו במקדש משום שאינו מ'משקה ישראל', שדרשה הגמרא בתמורה (כט, א) שכל דבר האסור באכילה לישראל אסור בהקברה לגובה, כי צריך שיהיה מן המותר לישראל, וכיצד יצאו בו מצות הדלקת המנורה? ואין לתרץ ש'מצוות לאו להנות ניתנו', שמאחר ולישראל בלי המצוה אסור להנות משמן זה, ממילא פסול הוא לגובה כיון שאינו 'מן המותר בפיק'. ותירץ ה'גבעת פנחס', שרק סוג נס של 'יש מאין' אסור להנות ממנו, כמו המקרה בגמרא בתענית שם שהתרבו חטים נוספות בדרך נס, אבל בנס פח השמן שמעט השמן שהספיק ליום אחד התרבה על ידי נס להיות לשמונה ימים אינו בכלל איסור זה.

כיוצא בדבר תירץ הפרדס יוסף על פי דברי הישרש יעקב (תענית כא, א) לבאר המובא בגמרא שם שאמר רבי חנינא בן דוסא לבתו 'מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק', ונעשה נס ודלק הנר בחומץ. ואף שאין להנות ממעשה ניסים, נס זה אינו בכלל, כיון שהחומץ ישנו בעולם ממילא אינו בגדר 'יש מאין' ואין בזה האיסור להנות ממעשה ניסים. ולפי זה תירץ שאף בנס פח השמן כיון שהשמן היה בעולם, אלא שהתרבה אינו בכלל איסור זה. ויש שתירצו, שהמבואר בגמרא בתענית שאסור ליהנות ממעשה ניסים הוא רק כמו המקרה שם שהיה נס ליחיד, אבל נס הנעשה לרבים מותר להנות ממנו, כמו שהיה מותר לבני ישראל לאכול מן שירד בנס.

ואולם ה'שדי חמד' כתב שאיסור 'משקה ישראל' אינו אסור אלא מה שאסור לישראל משום מאיסות כמו טריפה, אבל מה שאסור מחמת איסור מעשה ניסים אינו אסור להקברה לגובה, והביא ראיה ממה שהקריב אברהם אבינו את האיל שהגיע אליו בדרך נס תחת יצחק בנו. ובשם רבי מיכל פיינשטיין מביאים, שרק דבר האסור לישראל מצד החפצא הוא אסור להקברה לגובה, אבל האיסור להנות ממעשה ניסים הוא איסור כללי ואינו איסור בשמן עצמו, שהשמן אסור מחמת שעל ידו נהנה מהנס, אבל השמן אינו אסור מחמת עצמו. והביא ראיה משיטת הבבלי שמים מגולים האסורים לישראל, אין בהם איסור משקה ישראל לנסך לגובה בסוכות, כיון שהאיסור הוא מחמת דבר חיצוני, שהארס נמצא בתוך המים ולא מחמת המים מצד עצמם.

נר ומלכות

'אמר ריש לקיש: שאלו זכה למלוכה, על ידי שהיה זקנו מדליק נרות לרבים. אמרו, מבואות אפלות היו מביתו לבית המדרש, והיה מדליק בהם נרות, כדי להאיר לרבים... אביאל היה שמו, וכיון שהיה מדליק נרות לרבים זכה ונקרא נר' (מדרש רבה צו ט, ב).

יש להבין, במה מעשהו של אביאל גדול ומיוחד כל כך, הרי את הנרות הדליק רק בדרך מביתו לבית המדרש ולא בכל העיר, לכאורה הוא דואג רק לעצמו, מדוע מעשה כזה מזכה למלוכה?

ונראה לבאר: אביאל אכן הדליק נרות מביתו עד בית המדרש, אבל מגלה לנו המדרש, שפעולתו זו בשורשה היתה אך ורק למען האחרים - 'כדי להאיר בהם לרבים'. לכן המדרש מביא את הסיפור הזה בדווקא, שהרי אם הוא היה מדליק נרות בכל רחובות העיר, הרי זה ברור שהוא דואג לכולם. אבל פה אפילו שהדליק מביתו לבית המדרש, בכל זאת הסיבה שעשה זאת היא למען הרבים, המעשה שאפשר להסבירו כאנוכי לגמרי, אפילו הוא היה נטול נגיעות, מכאן אנו למדים שכל מעשיו הם בלי שום נגיעות.

ולכן זכה למלוכה, כי זו התכונה המרכזית שצריך במלך. אסור שיהיו לו נגיעות אישיות, כל פעולותיו חייבות להיות למען עמו, להתחסד עימם ולעזור להם. ולכן אינו יושב בעיבור השנה וכדומה.

עוד יש לבאר: כידוע, בזמנם כשאדם הלך בלילה, היה לוקח עימו לפיד אש, וכך היה מאיר את דרכו. מי שהלך רגע אחריו כבר הלך בחושך ולא נהנה מהלפיד. חידש אביאל והניח נרות ברחובות, כדי שהעוברים ושבים יהנו מאורם, וזה חסד נפלא שאיש לא עשה לפניו - אבי פנסי הרחוב. ואולי אפשר להוסיף: בני העיר שראו את הנרות שהדליק אביאל, בדרך לבית המדרש, התעוררו וחזרו ללמוד בלילות בבתי המדרש, כאלקנה שהחזיר את בני ישראל לעלות לרגל למשכן שילה, ולכן שכרו היה כה רב. (נר לשולחן שבת).

יהי רצון שבזכות נר שבת ונר חנוכה נוכח ל'נר מצוה ותורה אור' ולהשיג השפעת אורות של ימים קדושים אלו, אמן.